

systematiserar är bara ett, måhända ett i dag dominerande, synsätt på frågan.

Jag är oenig med författaren, då han hävdar att "livet selv" är av fundamentalt värde inom medicinen. Han medger att då livskvaliteten sjunker, så avtar också värdet av livet, och han hävdar att ett liv kan vara så svårt att leva att det vore bättre för den som lever det att slippa. Inte desto mindre har alltså livet *självt* värde (inom medicinen), enligt Tranøy (s 66).

Jag tror inte att liv som sådant *har* värde, men det är väl ingen invändning mot Tranøy, som ser medicinsk etik som beskrivande och systematiserande. Jag tror emellertid inte heller att man *inom medicinen* (i vår kulturkrets, i dag) normalt tillmäter liv som sådant värde. En person som är i ett tillstånd av irreversibel medvetlöshet lever, det är praktiskt taget alla överens om. Jag har emellertid svårt att att se att *någon* skulle hävda att vi har en förpliktelse *mot denna patient*, att hålla henne vid liv, förutsatt att vi är helt säkra på diagnosen och prognosen. Har jag rätt i det har inte livet *självt* värde "inom medicinen".

Jag har givit några exempel på punkter där jag är oense med författaren. I långa stycken är det i stället lätt att hålla med honom. Främst då därför att behandlingen av den stora mängden frågeställningar blir så översiktlig att knappast något med substans blir sagt om de enskilda

ämnena. Man påminns i stort sett bara om att problemen finns där.

Medisinsk etikk i vår tid är en lärobok. Av en sådan kan man förvänta sig att man genom att läsa den noga ska lära sig något. De läsare för vilka boken är tänkt kan lära en del av Tranøys resonemang kring aktiv och passiv dödshjälp. I övrigt tror jag tyvärr de är föga hjälpta av hans bok i sina studier. Presentationen av vad filosofi är får ämnet att framstå abstrakt, afskräckande och obegripligt. Diskussionen om autonomi är ogenomtänkt. Och resonemangen kring övriga medicinskt etiska problem så kortfattad, att den knappast kan stämma till eftertanke.

Det är en bok man snabbt läser igenom och lägger ifrån sig, utan att den avsatt några djupare intryck. Tyvärr kan man alltså också läsa den, och tentera på den i en kurs i medicinsk etik, utan att man alls har varit i kontakt med den medicinska etiken i ämnets mest spännande form – som tillämpad etik.

Torbjörn Tännsjö

Peter Singer, *Djurens frigörelse*, 295 s
Nya Doxa, 1992, Pris ca 220 kr

Är alla djur lika eller är vissa djur mer lika än andra?

Principen att vi bör behandla djur så humant som möjligt torde i dag vara allmänt accepterad. Detta till trots är det få av oss som med-

ger att detta omdöme har sitt ursprung i en moralisk förpliktelse gentemot dem. Snarare uppfattas den nog som ett utslag av mänsklig värdighet. Denna värdighet förhindrar emellertid inte att vi utan några som helst moraliska betänkligheter behandlar djuren i stort sett hur som helst så länge det tjänar våra syften.

Denna inställning är emellertid inte specifik för just vår tid. I den västerländska idétraditionen har människan alltid intagit en speciell plats i skapelsen. Detta illustreras inte minst av följande passus ur Första Moseboken (1:26) där Gud efter att ha skapat människan ger henne uppmaningen: "Var fruktsamma och föröka er, och uppfyll jorden och lägg den under er. Och råd över fiskarna i havet och över fåglarna under himmelen och över alla djur som rör sig på jorden". Denna syn låg sedan till grund för Thomas av Aquinos tankar om att människan har moralisk rätt att härska över djuren. Människan är rationell, framhöll han, och det är naturligt för rationella varelser att härska över icke-rationella, till vilka han räknade alla djurarter förutom människan. Thomas, som var en kyrkans apostel, är emellertid inte ensam i historien om att ha förfäktat dessa tankar. Även andra tänkare, som inte haft samma starka band till kyrkan, har funderat i samma banor. Exempelvis argumenterade den tyske filosofen Immanuel Kant ungefär 500 år senare på ett i allt relevant liknande sätt. Människan, underströk Kant, är

ett mål i sig själv och som sådant får hon aldrig användas enbart som ett medel. Djur däremot, dvs andra djur, existerar endast som medel för ett mål, nämligen människan.

Det går givetvis inte att förneka att människan i många avseenden är unik och skiljer sig från andra djurarter. Hon besitter vissa egenskaper som helt saknas hos andra arter eller bara finns där som svaga antydningar. Framför allt slås man av hennes höga intelligensnivå och förmåga till rationella avvägningar och beslut. Frågan är bara om detta ger henne moralisk rätt att behandla andra djurarter på ett sätt som vore fullständigt otänkbart gentemot individer av den egna arten.

En person som ger ett klart och entydigt nekande svar på denna fråga är den australiensiske moralfilosofen Peter Singer, verksam som professor vid Monash University i Melbourne. I sin numera smått klassiska bok *Animal Liberation*, vilken nu i Björn Peterssons översättning föreligger på svenska under titeln *Djurens frigörelse*, driver han tesen att alla varelser, både mänskliga och icke-mänskliga, har lika rätt att få sina intressen respekterade. Hur kommer han då fram till denna, allt annat än okontroversiella, slutsats?

I bokens första och mest centrala kapitel, "Alla djur är jämlika", utvecklar Singer en ganska speciell jämlikhetsteori, vilken kräver lika hänsyn till lika intressen oavsett vem som hyser intresset och övriga egenskaper intressenten besitter.

Denna princip, poängterar han, omfattar inte bara människor utan är även tillämplig på icke-mänskliga djur, eftersom det inte går att identifiera en moraliskt signifikant egenskap som är karaktäristisk för människan och särskiljer henne från övriga djurarter. Oavsett vilken egenskap vi tar fasta på så, antingen omfattas den inte av alla människor eller så delas den även av vissa icke-mänskliga djur. Är det så att man inte vill tvingas till moraliskt oacceptabla slutsatser om hur vi bör behandla spädbarn och gravt utvecklingsstörda människor, vars intelligens och förmåga till rationell reflektion befinner sig på en lägre nivå än hos vissa icke-mänskliga djur, måste vi söka en egenskap som är gemensam för alla.

I sitt sökande efter en sådan egenskap fastnar Singer för, den av Jeremy Bentham introducerade, tankegången att "frågan är inte: Kan de resonera? ej heller: Kan de tala? utan: Kan de lida?" Egenskaper som hög intelligensnivå och/eller förmåga till rationella val är således moraliskt irrelevanta, det är förmågan att kunna lida eller erfara välbefinnande som är intressant i detta sammanhang, eftersom det är de enda egenskaper som alla medvetna varelser (utan undantag) besitter och, fortsätter Singer:

Lider en varelse kan det aldrig vara moraliskt berättigat att vägra ta hänsyn till detta lidande. Vilken varelsens natur än är så kräver

jämlikhetsprincipen att dess lidande jämföras med samma lidande hos varje annan varelse ... Är varelsen oförmögen att lida eller känna välbehag eller lycka finns det inget att ta hänsyn till. Så gränsen för förmåga att känna (termen ska förstås som en praktisk om än inte helt rättvisande förkortning för förmåga att lida och/eller känna välbehag) är den enda försvarbara gränsen för hänsyn till andras intressen. Att dra denna gräns utifrån någon annan egenskap som intelligens eller rationalitet vore att dra den på ett godtyckligt sätt. Varför inte välja något annat kännetecken, som hudfärg?

Eftersom även icke-mänskliga djur är medvetna varelser med förmåga att lida och/eller erfara välbefinnande och därmed kapabla att hysa ett intresse (t ex att inte vilja känna fysisk smärta), bör även de omfattas av principen om lika hänsyn till intresse. Att förneka dem detta enbart för att de inte är människor, dvs medlemmar av den biologiska arten *Homo sapiens*, är en fullständigt godtycklig och moraliskt oacceptabel differentieringsgrund. Singers term för detta beteende är "speciesism" (artpartiskhet), dvs "... en fördom eller attityd av partiskhet till förmån för intressen hos medlemmar av den egna arten på bekostnad av de som tillhör andra arter".

En uppenbar konsekvens av denna uppfattning är att vi inte kan fortsätta att behandla icke-mänskliga djur på det sätt vi gör i dag, så

till vida vi vill undvika att hamna i moraliska absurditeter. Faktum är ju att spädbarn och gravt utvecklingsstörda människor står på en lägre nivå vad gäller intelligens och rationalitet än många icke-mänskliga djur utan att vi för den skull utsätter dem för plågsamma experiment eller föder upp dem under vidriga förhållanden i så kallade djurfabriker. Den ofrånkomliga slutsatsen blir alltså att en höjning av de icke-mänskliga djurens status är ett måste om vi vill bli betraktade som moraliska personer.

Så långt är allt gott och väl. Singer har genom en klar och, enligt min mening, övertygande argumentation lockat läsaren att antingen motsäga sina tidigare påståenden eller att erkänna sin artpartiska hållning. Frågan är bara om inte Singer själv, när han försöker gräva en grop åt andra faller däri. Jag vill inte gå så långt som till att påstå att han gör sig skyldig till ren artpartiskhet, men väl partiell sådan. Hur skall man annars tolka honom då han, trots tidigare tal om lika hänsyn till intressen, skriver att det inte är "godtyckligt att hävda att en varelse som är självmedveten, förmögen att tänka abstrakt, planera för framtiden, kommunicera på ett utvecklat sätt och så vidare har ett mer värdefullt liv än en varelse utan sådana förhållanden"? Personligen kan jag inte se att man kan tolka det på annat sätt än att Singer, när allt kommer omkring, ändå anser att vissa liv är

mer värdefulla än andra. Han diskriminerar visserligen inte på basis av arttillhörighet men väl på grund av medvetandenivå. Även om arttillhörighet inte är en moraliskt acceptabel differentieringsgrund så är, menar Singer, den avsevärda skillnad i själsförmögenheter som föreligger mellan en fullvuxen "normal människa och även de mest sofistikerade icke-mänskliga djuren det. Den slutsats man tvingas dra av detta är inte, som Singer vill göra gällande, att alla djur är lika, snarare att vissa djur (de självmedvetna och nästan uteslutande människor) är mer lika än andra (de "endast" medvetna och nästan uteslutande icke-mänskliga).

Det är detta jag menar då jag säger att Singer gör sig skyldig till partiell artpartiskhet. I ena stunden hävdar han att principen om lika hänsyn till intressen förbjuder oss att låta våra omdömen om andra varelsers intressen vila på något annat än just detta intresse, bara för att i nästa slå fast att de intressen som åtföljs av den oförtjänta egenskapen självmedvetande är mer värda än andra, enbart för att de är självmedvetna. Detta är i mina ögon ett klart avsteg från principen att man, i opartiskhetens namn, skall blunda för alla egenskaper hos en varelse utom just egenskapen att kunna hysa ett intresse. Självmedvetande är ju en lika godtycklig differentieringsgrund som egenskapen att vara man eller ljushyad människa.

Det torde vara evident att vi inte har någon *moralisk* rätt att behandla icke-mänskliga djur på det formliga naturvidriga sätt som sker i dag. Det faktum att vi ändå gör det grundar sig i stället på att vi – som de djur vi är – tar oss den rätt som den starke alltid tar sig på den svages bekostnad. Att en så initierad person som Peter Singer inte inser detta är för mig en gåta. Trots

denna kritik, som alltså inte gäller hans slutsatser utan huruvida de följer de premisser han redovisar, är det med stor glädje jag nu ser denna bok översatt till svenska. Förhoppningsvis kommer den i och med detta att nå en publik även utanför de fackfilosofiska kretsarna, ty den förtjänar verkligen – trots den svaghet jag pekat på – att läsas.

Richard Ohlsson

Filosofi från THALES

Våren 1993

Blandade anmärkningar

LUDWIG WITTGENSTEIN

Manipulerat liv

TORBJÖRN TÄNNSJÖ

En Ingemar Hedenius bibliografi

ANN-MARI HENSCHEN-DAHLQUIST

FILOSOFIANTOLOGIN

En nyproducerad textsamling
– från Herakleitos till Foucault –
för filosofiundervisning på gymnasiet.
Redaktör: Jan Willner